

3. Лазаренко Н. І. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : зб. наук. пр. – Вінниця : Планер, 2016. – Вип. 23. – С. 36-42.
4. Лапшина І. М. Специфіка формування мовної особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / І. М. Лапшина // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів ШПІМ / за ред. Г. С. Тарасенко. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип. 4. – С. 194-198
5. Люблінська Г. О. Дитяча психологія / Г. О. Люблінська. – К., 1974. – 355 с.
6. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку : Посібник для вчителів / За ред. В. П. Мацулевич. – К., 1988. – 423 с.
7. Крутий К. Л., Лопатинська Н. А., Маковецька Н. В. Вчимося мови та розмови, або Українська разом із матусею. – Запоріжжя: Просвіта, 1999.
8. Крутий, К. Л. Феномен образовательного пространства дошкольного детства [Текст] / К. Л. Крутий // Педагогический журнал Башкортостана. – 2011. – т. 3. – С. 127-137.
9. Крутий К. Л. Сучасне заняття в дошкільному навчальному закладі: традиції чи інновації? Монографія. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2009. – 176 с.: іл., табл.
10. Крутий К. Л. Формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2004. – 389 с.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дарія Заварська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. П. Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

FORMATION OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Daria Zavorska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті актуалізується проблема формування екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку. Екологічна свідомість розглядається як одне з ключових понять екологічної психології. Звертається увага на необхідності використання національного та регіонального підходів у процесі формування екологічної свідомості. Автор доводить гуманістичну спрямованість і зростаючу роль екологічних чинників у вирішенні глобальних проблем людства.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна свідомість, молодші школярі.

Abstract. The article actualizes the problem of formation of ecological consciousness of children of junior school age. Ecological consciousness is considered as one of the key concepts of environmental psychology. Attention is drawn to the necessity of using national and regional approaches in the process of formation of ecological consciousness. The author proves the humanist orientation and the growing role of ecological factors in solving global problems of mankind.

Key words: ecological education, ecological upbringing, ecological consciousness, younger schoolchildren.

Необхідність подолання екологічних проблем сучасності поставила перед педагогічною теорією та шкільною практикою завдання: на основі біосферного підходу підготувати екологічно грамотну людину, яка розуміє значення життя як найвищої цінності, здатна визначати своє місце у світі, брати участь в охороні навколишнього середовища, раціонально використовувати природні багатства, приймати свідомі рішення у сферах життя, де перекриваються інтереси людини як живої істоти, суспільства і довкілля. У системі підготовки екологічно грамотної особистості важлива роль належить початковій школі, яку

можна розглядати як початкову ланку збагачення людини знаннями про природне і соціальне середовище, ознайомлення її з цілісною картиною світу і формування науково обґрунтованого, гуманного ставлення до суспільства.

Екологічне виховання покликане забезпечити підрастаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства; допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема; сформувані розуміння, що природа – першооснова існування людини, а людина – частина природи; виховати свідоме добре ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність; розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення оточуючого середовища; виховувати любов до рідної природи.

Екологічна освіта – це неперервний процес засвоєння учнями знань, цінностей і понять, спрямований на осмислення й оцінку взаємозв'язків між людьми, їх культурою та навколишнім середовищем, що забезпечує поступальний розвиток навичок прийняття екологічно доцільних рішень, а також засвоєння відповідних правил поведінки в навколишньому середовищі [4]. Завданнями екологічної освіти передбачено: формування системи знань про природу. Тобто системна педагогічна діяльність, що спрямована на накопичення осмислених дієвих знань про навколишнє середовище.

Екологічна свідомість – одне з ключових понять екологічної психології, що означає вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та внутрішнього світу людини, саморегуляцію даного відображення та усвідомлення місця і ролі людини у реальному світі. Екологічна свідомість відрізняється від свідомості як такої тим, що вона насичена екологічним змістом і є сукупністю екологічних уявлень, які формують суб'єктивне відношення людини перш за все до природного середовища. Екологічна свідомість є складовою суспільної свідомості й полягає в усвідомленні дитиною себе як частини живої природи, а також формування екологічного мислення. Передумова для цього – екологічні знання, наслідок – екологічний світогляд.

Екологічну свідомість як моральну категорію потрібно виховувати в дітей з раннього дитинства, а для цього слід своєчасно ввести дитину в світ рідної природи, прищепити любов до неї та пізнавальний інтерес до її явищ, закласти основи екологічного виховання. На основі екологічного мислення і свідомості формується *екологічна культура*, яка передбачає глибокі знання про навколишнє середовище (природне і соціальне), екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи, вміння вирішувати екологічні проблеми, безпосередню участь у природоохоронній діяльності.

Зміст екологічного виховання полягає в усвідомленні того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії. Екологічне виховання неможливе без уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки щодо стану природи, виробляти способи розумної взаємодії з нею. Водночас естетична краса природи сприяє формуванню почуттів обов'язку й відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності, до запобігання нанесенню збитків природі.

Система екологічного виховання передбачає врахування таких основних аспектів: національного та регіонального підходів до вибору навчального матеріалу екологічного спрямування; гуманістичну спрямованість і зростаючу роль екологічних чинників у вирішенні глобальних проблем людства (раціонального використання природних ресурсів, забезпечення населення екологічно чистими продуктами харчування, захисту середовища від забруднення промисловими та побутовими відходами); збереження фізичного і духовного здоров'я людини; об'єктивності в розкритті основних екологічних законів та понять, що дають підстави вважати екологію наукою, яка розвивається, намагаючись вирішувати проблеми довкілля; зв'язку між набутими екологічними знаннями й життям, розкриття їх цінності не лише у виробництві, а й у повсякденному житті людини.

Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах навчання в школі, на кожному з яких ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з огляду на вікові

особливості школярів. З точки зору американських психологів Д. Беннета, Дж. Бутлера, Г. Прошанського ставлення до навколишнього середовища формується в процесі взаємодії емоційної, інтелектуальної та вольової сфер психіки людини. Взаємовпливаючи одна на одну, вони створюють систему психологічних установок особистості, які проявляються в формі оцінного судження, поведінки й діяльності в навколишньому середовищі. Засвоєні школярами ціннісні екологічні орієнтації мають на меті коригувати ці прояви відповідно до норм екологічної культури. У системі формування екологічної свідомості особистості особливо важливу роль відіграє молодший шкільний вік, оскільки діти саме цього віку є найбільш вразливими і легко піддаються впливу з боку дорослих. У цей час відбувається становлення функціональної системи моральних чинників. Дитина набуває здатності до гуманістичної емпатії, одночасно відбувається активне засвоєння етичних норм. У молодшому шкільному віці при правильно організованому екологічному вихованні формуються основи майбутньої особистості з екоцентричним типом мислення.

Молодший шкільний вік сприятливий для розвитку в учнів основ екологічної культури. Самою природою обумовлено соціальне призначення дитинства – адаптація дитини до природи і суспільства, здатність брати відповідальність за свої вчинки перед людьми, рослинним і тваринним світом. Початкова школа дає можливість сформуванню пізнавального потенціалу екологічних знань для подальшої бази вивчення природничо-математичного циклу, виховувати особистість, яка усвідомлює місце людини у довкіллі, через ознайомлення з рослинним і тваринним світом, розкриття взаємозв'язків і взаємозалежностей у природі, вивчення та дослідження куточків рідного краю.

Пізнання навколишнього світу розпочинається з накопичення чуттєвого досвіду, фактичного матеріалу, який осмислюється з метою засвоєння системи знань, адекватної навколишній природі з її зв'язками і залежностями. Учні початкових класів важко уявляти незнайомі предмети або явища природи. Одним із методів забезпечення наочно-чуттєвої основи засвоєння знань є спостереження. Це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів навколишньої дійсності. Воно підпорядковане конкретно визначеним цілям і вимагає вольових зусиль. Систематично спостерігаючи за об'єктами природи, діти вчаться спостерігати, у них формується така важлива риса, як спостережливість. Розвиток спостережливості впливає на структуру і зміст інших психічних процесів, оскільки спостережлива дитина більше сприймає, глибше мислить і розуміє. Це полегшує засвоєння знань та умінь, забезпечує кращі результати в навчанні, позитивні емоції, розвиває пізнавальні інтереси, позитивно впливає на поведінку.

Зміст екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку передбачає розкриття таких положень:

- а) світ природи – середовище перебування людини, яка має бути зацікавлена в збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі;
- б) осмислення екологічних явищ, вміння робити висновки відносно стану природи, давати рекомендації розумної взаємодії з нею;
- в) естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за збереження, спонукає до природоохоронної діяльності;
- г) розуміння наслідків тих чи інших дій людини в природі.

Проте слід враховувати, що успішність процесу екологічного виховання засобами навчальної діяльності визначається сукупністю взаємопов'язаних педагогічних умов, що забезпечують ефективне використання екологічно спрямованого матеріалу у початкових класах, а саме:

➤ у процесі добору екологічно спрямованого матеріалу необхідно дотримуватись критеріїв: науковості, доступності, поліфункціональності, емоційної насиченості та особистісної значущості для учнів початкових класів;

Вихідною умовою, що забезпечує ефективне використання екологічно спрямованого матеріалу на уроках у початкових класах, є добір його змісту за сукупністю названих критеріїв. Згідно з ними, цей матеріал, який учитель планує використати на уроці, має бути

науково достовірним, перевіреним за кількома джерелами; доступним для розуміння його молодшими школярами, не переобтяженим зайвою, занадто детальною інформацією; співвідноситись із основним програмовим матеріалом, не затіняючи головного, а навпаки, надаючи йому конкретності та виразності; емоційно насиченим, спрямованим на формування в учнів емоційно-позитивного ставлення до рідної природи, праці людей, до усього живого.

У процесі добору змісту екологічно спрямованого матеріалу важливим критерієм є також його особистісна значущість для учнів. Реалізація цієї вимоги, як показали результати експериментального дослідження й аналіз передового педагогічного досвіду, забезпечується кількома шляхами: залученням учнів до добору даного матеріалу для уроку (за умови різних способів педагогічної підтримки – залежно від індивідуальних особливостей школярів). Так, учні можуть робити (за власним вибором) невеликі повідомлення про охорону місцевих рослин, тварин; добирати ілюстрації, виготовляти малюнки. Ще один шлях – вільний вибір учнями відповідних об'єктів для спостережень з наступним обговоренням у класі їх результатів; врахування учителем змісту і обсягу пізнавальних інтересів учнів.

Цілеспрямованість процесу використання екологічно спрямованого матеріалу означає підпорядкування його меті уроку (навчальній, виховній, розвивальній). При цьому потрібно виходити із багатофункціональності екологічних відомостей, зумовленої специфікою їх змісту та різноплановим пізнавально-виховним навантаженням. Так, екологічно спрямований матеріал, залучений до уроку, може використовуватися для ілюстрації та конкретизації основного програмового матеріалу; актуалізації знань учнів, чуттєвого досвіду; збудження інтересу учнів до нової теми; перевірки міцності та усвідомленості знань та вмій учнів; закріплення та поглиблення вивченого матеріалу: розвитку самостійності учнів; підвищення їх активності; зв'язку навчання з життям.

➤ під час розробки методики використання екологічно спрямованого матеріалу в навчальній діяльності необхідно враховувати пізнавальні особливості молодших школярів, специфіку навчального предмету й опиратися на пізнавальну активність учнів.

Поряд із навчальною екологічно спрямований матеріал пропонує виховну та розвивальну функції, тобто він сприяє вихованню в учнів любові до рідного краю, відповідального, гуманного ставлення до природи та праці людей. Розвивальна функція цього матеріалу полягає в стимулюванні та розвитку навчальних психічних процесів учнів, їх мовлення, спостережливості.

Організуючи засвоєння екологічно спрямованого матеріалу, можна використовувати різноманітні методи та прийоми навчання. До них належать: розповідь учителя про природу та її охорону, бесіда, побудована на природоохоронній основі, читання відповідної літератури, спостереження над об'єктами рідної природи, яке проводять молодші школярі; сприймання ілюстративного та натурального наочного матеріалу.

Вибравши способи опрацювання екологічно спрямованого матеріалу, вчитель має продумати і його місце в структурі уроку. Природоохоронний матеріал можна успішно використовувати на різних етапах уроку. Найчастіше це робиться, як показали результати експериментального дослідження, в процесі викладу основного програмового матеріалу для конкретизації та ілюстрації окремих його положень. Наприклад, сформувавши поняття «дерева», «кущі», «трави», вчитель просить учнів пригадати назви відомих їм дерев, кущів трав'янистих рослин, які потребують охорони. Відповіді учнів учитель доповнює цікавими відомостями про способи охорони рослини та супроводжує їх показом гербарію, малюнків, ілюстрацій.

Перевіряючи домашнє завдання, теж можна спиратися на екологічно спрямований матеріал, завдяки чому цей етап уроку виконуватиме не лише контрольну, а й виховну функцію, стимулюючи цим самим увагу й активність учнів. Наприклад, перевіряючи матеріал за темою «Річка» (3 клас), вчитель може запропонувати учневі розповісти про охорону річок на основі місцевої річки (намалювати на дошці схему, показати її на карті). Таке наповнення змісту навчально-виховного процесу в початковій школі екологічно спрямованим матеріалом забезпечує не лише міцне й осмислене засвоєння знань і розширення

кругозору учнів, а й сприяє формуванню їх елементарних морально-естетичних уявлень та розвитку екологічного світогляду.

Список використаних джерел:

1. Грошовенко О. П. Формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в умовах шкільного навчання / О. П. Грошовенко // Молодий учений. – 2018. – № 1. – С. 283-288
2. Грошовенко О. П. Інноваційні стратегії формування екологічної культури молодших школярів / О. П. Грошовенко // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки і психології : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, Україна, 2-3 лютого 2018 року). – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. – 192 с.
3. Дідков О. Формування екологічної свідомості та культури засобами освіти та виховання особистості / О. Дідков // Гілея: науковий вісник: Зб. наук. праць. – К., 2012. – Вип. № 63. – С. 472
4. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах / Г. П. Пустовіт. – Київ-Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
5. Юрченко Л. І. Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В. В. Лях. – Вип. 78. – К., 2009. – С. 231

КРЕАТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕРАПІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Антоніна Заїчко, аспірантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту І.А. Зязюна, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Науковий керівник: О.А. Федій, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка (Україна)

CREATIVE ENVIRONMENT AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR FORMATION OF THE CREATIVITY OF FUTURE TEACHERS IN PRIMARY SCHOOLS TO USING MEANS OF PEDAGOGICAL BIBLIOTHERAPY IN PROFESSIONAL ACTIVITIES

Antonina Zaichko, postgraduate student of the department of pedagogical mastery and management I.A. Zyazyun, Poltava National Pedagogical University named by VG Korolenko (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається різні підходи до проблеми створення креативного освітнього простору закладу вищої освіти з метою формування і розвитку креативного мислення студентів; сприятливої підготовки майбутніх педагогів початкової ланки освіти до використання засобів педагогічної бібліотерапії у професійній діяльності. Розкрито полісемію понять «креативність» та «креативне середовище закладів вищої освіти». Акцентовано увагу на тому, що креативне середовище ЗВО є особливою формою суб'єкт-суб'єктної взаємодії професіоналів і майбутніх фахівців.

Ключові слова: креативність, креативне освітнє середовище, креативне середовище закладів вищої освіти, засоби педагогічної бібліотерапії, професійна підготовка.

Abstract. The article deals with different approaches to the problem of creation the creative educational space in the institution of higher education with the purpose of formation and development the creative thinking of students; favorable preparation of future teachers in the primary schools to the using means of pedagogical bibliotherapy in professional activities. The polysemy of concepts such as "creativity" and "creative environment of establishments of higher education" is revealed. The emphasis is placed on the fact that the creative environment of establishments of higher education is a special form of the subject-subject interaction of professionals and future specialists.